

KVALITATIVNA METODOLOGIJA U DJELU ERVINGA GOFFMANA

Rajka Vukadinović

Zagreb

SAŽETAK

U radu se prikazuju osnovne epistemološke i metodološke značajke jednog od suvremenih predstavnika sociologije koji u svojim djelima primjenjuje različite metode i tehnike s područja kvalitativne metodologije.

Na primjerima iz djela **The Presentation of Self in Everyday Life** objašnjavaju se osnovice »dramaturške analize«. Na primjeru, pak, djela **Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates** objašnjavaju se osnovne ideje o analizi nevidljivih pravila ponašanja u društvenim situacijama, što je još konzekventnije objašnjeno u Goffmanovom djelu **Frames**.

Autorica zaključuje prikaz djela Ervinga Goffmana djelom **Encounters. Two Studies in the Sociology of Interaction**, naglašavajući da je Goffmanov rad pokazao kako se horizonti sociološkog djelovanja mogu proširiti upotrebom kvalitativne metodologije i izborom atipičnih tema istraživanja.

Teme koje Erving Goffman izabire za svoje sociološke studije očiti su primjeri društvenih činjenica i zbivanja koje je nemoguće temeljito obraditi kvantitativnom metodologijom. On u svojim djelima analizira društvene institucije što zbog svog dinamičnog karaktera nisu bile predmet čestih socioloških analiza, kao što su, na primjer, ponašanje ljudi u različitim svakodnevnim susretima u životu (na ulici, u trgovinama, bolnicama, zabavnim parkovima i sl.), njihovi rituali i međusobna djelovanja. Kada proučava neke klasične institucije kao što je, na primjer, duševna bolnica, on to čini na način koji objašnjava njezine latentne funkcije i s pozicije koja daje prednost neposrednim doživljajima pojedinaca koji su u datoj instituciji manipulirani. Da bi postigao željene rezultate Goffman uvodi u svoj način rada i neke metodološke »novitete« da objasni neke društvene pojave u novom svjetlu.

U knjizi **Prikazivanje sebe u svakodnevnom životu** (The Presentation of Self in Everyday Life, Pelican Books 1980), Goffman uvodi novi pristup proučavanju institucija u društvu. Naziva ga **dramaturški pristup**. Tim pristupom nastoji opisati tehnike kojima manipuliramo impresijama koje se upotrebljavaju u određenoj instituciji, osnovne probleme upravljanja impresijama u instituciji te identitet i međuođnos »glumačkih« timova koji djeluju u instituciji. Taj dramaturški pristup Goffman spominje kao petu perspektivu pomoću koje možemo analizirati neku instituciju. Kao prvu spominje, **tehničku** što instituciju analizira sa stajališta njezine efikasnosti i neefikasnosti, kao jedan svrsishodan sistem aktivnosti upravljen postizanju predodređenih ciljeva. Uspoređujući dramaturški pristup s tehničkim on pokazuje važnost prvog u tumačenju momenata važnih u tehničkom pristupu. To ilustrira primjerom određenih standarda u radu. U nekom radnom kolektivu određena grupa ljudi bit će zainteresirana da provjeri sakrivene kvalitete koje dovode do ispunjenja radnih zadataka druge grupe ljudi, a ta druga će s obzirom na to biti zainteresirana da daje impresiju kako njezin posao posjeduje te sakrivene kvalitete.

Drugi pristup s kojim se dramaturški može uspoređivati jest **politički**, koji određenu instituciju promatra sa stajališta akcije koju svaki sudionik ili klasa sudionika može zahtijevati od drugih sudionika, vrste lišavanja i popuštanja koje pojačavaju te zahtjeve i vrste socijalnih kontrola koje vode takve primjere vladanja i upotreba sankcija. Važnost dramaturškog pristupa za politički jasno se očituje kroz analizu kapaciteta nekog pojedinca da upravlja aktivnošću drugog. Pojedinaac koji želi upravljati aktivnostima drugih mora znati vrlo dobro sakrivati strateške tajne, mora znati vrlo dobro izražavati ono što želi da se učini, što je spreman učiniti da to postigne i što će učiniti da to postigne i što će učiniti ukoliko to ne postigne. Drugim riječima efekat moći nekog pojedinca ili društvene grupe uvelike ovisi o tome kako je ona dramaturžirana.

Treći način na koji možemo analizirati instituciju je s obzirom na **njezinu strukturu**, što uključuje horizontalnu i vertikalnu statusnu podjelu i vrste društvenih odnosa između tih nekoliko grupa. Strukturalni i dramaturški pristup ukrštavaju se najjasnije kroz analizu socijalne distance. Svaka statusna grupa nastoji stvoriti određenu sliku da bi se time distancirala od drugih statusnih grupacija. Koliko će u tome uspjeti uvelike ovisi o sposobnosti pojedinca da odigraju određeno ponašanje i nastup koji neka statusna grupa od nekoga očekuje.

I konačno, institucija se može analizirati kroz okvire **moralnih vrijednosti** datog društva koje utječu na aktivnosti institucije koja se analizira, dakle sa stajališta kulture. Kulturne vrijednosti određene institucije odredit će detaljno što njezini sudionici trebaju osjećati prema mnogim stvarima i u isto vrijeme će uspostaviti mrežu ponašanja koja se moraju održavati bez obzira da li iza njih stoji neki osjećaj ili ne.¹

Govoreći o dramaturškom pristupu, Goffman naglašava da ga ne zanimaju aspekti teatra što se uvlače u svakodnevni život. Ono što ga zanima jest

¹ Erving Goffman: The Presentation of Self in Everyday Life, Pelican Books, 1980, str. 233—34.

struktura društvenih susreta, činjenica u društvenom životu što nastaju u onom momentu kada jedna osoba dolazi u neposrednu fizičku prisutnost druge i kada se od njih zahtijeva točno definirano ponašanje u datoj situaciji, ponašanja koje treba izraziti na licu ili gestama i koje se odnosi i na sve ostale moguće sudionike u datom susretu.

Situacije što ih Goffman analizira u svojim djelima, situacije su iz svakodnevnog života u kojima se od pojedinaca očekuje da se ponašaju na točno određen način, drugim riječima da se ponašaju prema nekim nepisanim pravilima koja svatko od nas uči od malih nogu. Kolika je važnost pridržavanja tih pravila pokazuje niz institucija koje služe za zatvaranje pojedinaca koji se tih pravila ne pridržavaju (duševne bolnice ili zatvori, na primjer). Jednu takvu instituciju Goffman je temeljito obradio u knjizi **Azili**, esejima o socijalnoj situaciji duševnih bolesnika i drugog osoblja (*Asylums, Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Pelican Books, 1980). U istraživanju se koristio metodom promatranja sa sudjelovanjem (tokom dana boravio je u jednoj duševnoj bolnici, ali tamo nije jeo ni spavao) i neformalnom kombinacijom analize slučajeva i komparativnog pristupa. Ono što ovim metodama, što ih Goffman primjenjuje, daje karakteristike kvalitativnog pristupa jest što njega u proučavanju duševne bolnice nije zanimalo, iako to jasno spominje, njezina manifestna društvena funkcija kao i njezinog osoblja, već što pokušava analizirati njezino latentno značenje kako za društvo tako i za osoblje takve institucije. Dakle, prvenstveno se bavi opisivanjem i objašnjavanjem života ljudi u takvoj vrsti institucije tj. načinu na koji se oni prilagođavaju takvom, ne baš ugodnom, mjestu boravka i načinima na koje iz nje traže izlaz. Tako dolazi do analize moralne karijere duševnih bolesnika i opisa prikrivenog života javnih institucija (u opisanom slučaju to je studija o načinima na koje pojedinci pokušavaju izaći iz duševne bolnice).

Kada govorimo o promatranju sa sudjelovanjem obično naglašavamo važnost onoga što u takvoj situaciji možemo registrirati svojim čulima kao i maksimalne koncentracije kako bismo dobili što više relevantnih podataka za analizu onoga što proučavamo. Da bi provjerio neka svoja opažanja tokom svog boravka u duševnoj bolnici Goffman se služio i nekim osobnim eksperimentima koje ne susrećemo često u analizi takve metode, a što može biti veoma značajno za provjeravanje objektivnosti naših zapažanja. Da bi provjerio tezu o postojanju »rezerviranih mjesta« u dnevnoj sobi duševne bolnice koju je proučavao, Goffman je napravio eksperiment s jednom stolicom za koju se prešutno znalo da ju koristi jedan stariji kronični bolesnik. »Okupiravši« ju, praveći se da nevino čita novine, promatrao je što će se dogoditi i detaljno opisao ponašanje »vlasnika« i način na koji je »vratio« svoju stolicu.³

Goffman se donekle može nazvati osnivačem jedne nove grane u sociologiji, sociologije međusobnog djelovanja (*Sociology of Interaction*).⁴ Opet smo u području latentnog u društvenom ponašanju. Goffman analizira pravila ko-

2 Ibid. str. 246.

3 Erving Goffman: *Asylums, Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates*, Pelican Books 1980, str. 219, zabilješka 99.

4 Erving Goffman: *Encounters, Two Studies in the Sociology of Interaction*, The Bobbs-Merrill Company, 1963.

ja sociolozi uglavnom zanemaruju i ne daju mu nikakvo značenje. On ta pravila naziva pravilima nevažnog (sporednog, the rules of irrelevance). Da sporedni događaji mogu imati veliku važnost u određenim trenucima svakodnevnog života Goffman je vrlo dobro ilustrirao primjerom u kojem jedna mala radna jedinica prekida svoj glavni posao da bi čula neki važan trač.

Analizirajući različite vrste društvenih susreta Goffman nas upozorava da su za analizu i teoriju takvih situacija pored bazičnih društvenih atributa (kao što su, na primjer, socio-ekonomski faktori), jednako važni momenti kao što je umor, buka ili facijalna deformacija.⁵

»Proces uzajamnog održavanja definicije situacije u interakciji licem u lice je društveno organizirano pravilima posebne društvene važnosti kao i sporednih. Pravila vladanja zaokupljenošću, izgleda da je netjelesan element društvenog života, stvar pristojnosti, manire i etikete. Međutim, tim krhkim pravilima, a ne stabilnom karakteru vanjskog svijeta, mi dugujemo naš stabilan osjećaj za realnost. Osjećati se opušteno u situaciji znači ponašati se u skladu s tim pravilima; biti zaokupljen značenjem koje oni proizvode i stabiliziraju; osjećati se nelagodno znači da se osoba ne snalazi u trenutačnoj situaciji i da gubi moć koju drugi imaju u njoj. Biti čudan ili neuredan, govoriti ili kretati se pogrešno, znači biti opasan div, koji uništava svjetove. Kao što svaki psihotičar ili komičar treba znati, bilo koji nepriličan pokret može nas gurnuti kroz tanki rukav trenutačne stvarnosti.«⁶

Postoje, međutim, situacije kada je distanca od date uloge u situaciji prešutno dozvoljena. Važnost analize takvih situacija Goffman naglašava nakon što je uočio da su do tada sociolozi susrećući se u radu s takvim situacijama pokušavali to objasniti kopajući po biografiji pojedinca ili priklanjajući se psihologiji, pa onda tumačeći takvo ponašanje kao pravo pojedinca da određenom ulogu u društvu odigra na osobit način svojstven njegovoj ličnosti. Uzevši kirurški tim za predmet svoje studije, kao jednu trenutačnu grupaciju od koje se u našem društvu i te kako očekuje da se potpuno posveti datoj ulozi i isključi svoj privatni život, Goffman, služeći se mikroskopskom analizom ponašanja i iskaza sudionika takve situacije, objašnjava funkciju distanciranja od uloge.⁷ Test takve analize jest da se utvrdi što točno čini ulogu pojedinca u određenoj društvenoj situaciji. Na primjer, što jednu prodavačicu čini prodavačicom, a što je od njezinog ponašanja identično s njezinom ulogom žene, pripadnice određenog društvenog sloja i slično. Goffman također ukazuje da koncept distance od uloge omogućava sociolozima da budu u stanju proučavati intimni svijet pojedinca i time ponovo upozorio na apsurdnost vulgarnog odvajanja intimnog i društvenog dijela osobe na što je već Durkheim upozoravao. Također, ističe važnost proučavanja distanciranja od uloge kao važan faktor analize društvenih uloga, a ne kao nešto odvojeno od toga.⁸

Koristeći se u istraživanjima metodama promatranja sa sudjelovanjem, analizama slučajeva, analizom sadržaja iskaza i socijalnim informacijama (in-

5 Erving Goffman: Encounters, str. 80.

6 Ibid. str. 80—81.

7 Ibid. str. 115—132.

8 Ibid. str. 143—152.

formacije koje pojedinac povjerava o sebi), te mikroskopskim analizama, Goffman nas ponovo suočava s činjenicom koliko upotrebom kvalitativne metodologije možemo proširiti horizonte socioloških istraživanja i produbiti njihovo značenje.

Rajka Vukadinović

A Qualitative Methodology in the Works of E. Goffman

SUMMARY

In the article the author shows the main epistemological and methodological aspects of E. Goffman as one of the authors who was using many different techniques of the qualitative methodology.

Using the examples from the book »The Presentation of Self in Everyday Life« a basic account of the »dramaturgical analysis« is given. On the other hand, the examples from the Goffman's »Asylums« gives the main ideas of how to analyse the social behaviour in specific circumstances.

The author concludes her presentation of Goffman's work showing the main framework of his »Encounters« emphasizing that Goffman's works showed that the horizons of sociological works could broaden when using qualitative methodology and when choosing atypical topics for investigations.

Translated by
O. Čaldarović